

Sylwia KACZMAREK

Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji

ORCID: 0000-0001-7737-4455

Prace i Studia Geograficzne

ISSN: 0208–4589; ISSN (*online*): 2543–7313

2024, t. 69.2, s. 25–32

DOI: 10.48128/pisg/2024-69.2-02

LOKALNOŚĆ W PROCESIE REWITALIZACJI. PRZYKŁAD KOMPLEKSU FUZJA W ŁÓDZI

Localism in the revitalization process.

Example of the Fuzja complex in Łódź

Abstract: The paper presents deliberations on the observed evolution of the process of urban regeneration of degraded urban areas. In addition to the common formula of transformations, which result in the creation of multifunctional, representative public space zones, more and more often activities leading to the creation of intimate areas of local importance are taking place in underserved areas. The resulting new enclaves with diversified functional structures are an interesting example of integrative urban regeneration aimed at achieving a high quality of life for residents and stabilizing the comfort of using space. The presented approach is illustrated by field research carried out in 2019, 2021 and 2022 in the Fuzja complex in Łódź, located in the successively revitalized former Karol Scheibler factory complex.

Wpłynęło: 13.12.2023

Zaakceptowano: 27.05.2024

Zalecany sposób cytowania / Cite as: Kaczmarek S., 2024, Lokalność w procesie rewitalizacji. Przykład kompleksu Fuzja w Łodzi, *Prace i Studia Geograficzne*, 69.2, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 25–32, DOI: 10.48128/pisg/2024-69.2-02.

© Copyright by Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego & Autorzy

Artykuł opublikowany przez SCIENDO
i objęty licencją Creative Commons Attribution 4.0 License

Key words: urban regeneration, locality, public space, Łódź

WPROWADZENIE

Rewitalizacja jako proces przekształcania terenów niesprawnych w miastach trwa już kilka dekad, bowiem obserwujemy ten typ przekształceń w Europie od połowy lat 80. XX w. Jak wielokrotnie zaznaczano w dyskursie naukowym jest to proces złożony, wielowymiarowy, wymagający dostosowania do kontekstu miejsca, gdzie jest prowadzony, a zatem z samej swej istoty zróżnicowany¹.

¹ Zob. Jones, Evans 2008, 2013; Kaczmarek 2001, 2015; Kaczmarek red. 2019; Kazimierczak 2014; Leary, McCarthy 2013; Lorens 2010; Markowski, Stawasz red. 2007; McCarthy 2007; Roberts, Sykes 2008; Ziobrowski i in. red. 2000.

Istnieją jednak pewne stałe jego elementy charakteryzujące ten rodzaj działań naprawczych w mieście: • każdorazowo rewitalizacja dotyczy określonego obszaru (a nie pojedynczych budynków), o różnej wielkości i strukturze funkcjonalnej, • celem procesu jest ożywienie niesprawnych terenów, które prowadzić powinno do zaspokojenia potrzeb różnych grup użytkowników, • odbywa się w sposób planowany jako sekwencja określonych działań. Badacze podkreślają ponadto, że istotnym elementem wyróżniającym prawidłowo prowadzoną rewitalizację od innych działań naprawczych przekształcających tereny niesprawne, jest prowadzenie jej w kilku wymiarach jednocześnie: przestrzenno-funkcjonalnym, ekonomicznym, społecznym i kulturowym².

Wiele przykładów rewitalizacji zrealizowanych w różnych miastach na świecie pozwala wyróżnić dwie jej podstawowe odmiany: implantacyjną i integracyjną. Kryterium tego podziału odnosi się do sposobu realizacji procesu i jego konsekwencji, identyfikowanych przede wszystkim w dwóch wymiarach: przestrzennym i społecznym.

Rewitalizacja implantacyjna polega na wprowadzeniu (dosłownie wszczepieniu) nowych funkcji i form przestrzennych do wyraźnie wydzielonego fragmentu miasta (zespołu kwartałów), który z powodu eliminacji poprzedniej działalności stał się terenem niesprawnym (Kaczmarek 2001; Kaczmarek red. 2019). Przekształcenia wykonywane w tym modelu postępowania są ustalane często poza samym obszarem; przyjmuje się założenie, że użytkownikami nowej funkcjonalnie i jakościowo przestrzeni staną się ludzie nowi, przybysze, natomiast lokalni mieszkańcy i użytkownicy, którzy żyją na tym obszarze skorzystają pośrednio ze zmian choćby z dostępności nowych usług i będą doświadczać walorów nowej estetyki krajobrazu miejskiego. Istotną cechą tego typu rewitalizacji jest wyraźne zaznaczenie w organizacji przestrzeni granic pomiędzy nowym, zrewitalizowanym obszarem i pozostałymi terenami.

Rewitalizacja integracyjna z kolei w samym mechanizmie postępowania jest analogiczna do poprzedniej, ale jej podstawową odmiennością staje się programowe włączenie w proces dokonywania przekształceń funkcjonalnych i przestrzennych oraz społeczno-kulturowych lokalnych społeczności. Istotnym celem jest poprawa warunków życia lokalnych mieszkańców. Wprowadzenie zatem nowych funkcji i nowej organizacji przestrzeni powinno odpowiadać potrzebom i oczekiwaniom przede wszystkim dotychczasowych mieszkańców. Również w odniesieniu przestrzennym nowe struktury powinny tworzyć tzw. kontinuum przestrzenno-architektoniczne i społeczno-kulturowe, które zacierałoby ostre granice między „starym” i „nowym”, i tym samym eliminowało kontrasty wyraźnie czytelne na granicach obszarów przekształconych i pozostałych (Kaczmarek 2001).

W zrealizowanych w okresie ostatnich 30 lat rewitalizacji o różnym programie i skali w Polsce zdecydowanie przeważają projekty, które mają cechy rewitalizacji implantacyjnej. Ten typ procesu realizuje się bowiem sprawniej, a przypisane mu konsultacje społeczne mają raczej znaczenie symboliczne. Polegają na odbywaniu spotkań z przedstawicielami władz miejskich lub ogłaszaniu ankiet internetowych. Oba rodzaje kontaktu występują już podczas realizacji projektów, ale ich wpływ na jego zakres i przebieg jest niewielki. Uczestnikami owych konsultacji są bardzo często przypadkowe osoby, a wyrażane przez nich opinie, często nieprzemyślane i emocjonalne, wynikają z braku wcześniejszego dostępu do odpowiednich informacji. W tym kontekście tym bardziej warto odnotować zaistnienie podejścia integracyjnego w procesie rewitalizacji – znacznie bardziej zorientowanego społecznie.

Kolejnym zagadnieniem, jakie powinno zostać ujęte w kontekście rewitalizacji integracyjnej w jej nowoczesnym rozumieniu, jest *l o k a l n o ś ć*. Pojęcie to można rozważać w różnym ujęciu: lokalność jako grupa, do której adresowane są działania rewitalizacyjne, czyli społeczność miejsca realizacji procesu, lokalność jako historia tegoż miejsca, oryginalność i unikatowość przekształcanego obszaru, czy wreszcie lokalność w ujęciu zrównoważonego rozwoju miast, czyli skoncentrowanie działań na obszarze ich odbywania, korzystanie z lokalnych firm i przedsiębiorstw w prowadzeniu proce-

² Zob. Foster 1992; Gasidło 1998; Kaczmarek 2001; Kaczmarek red. 2019; Schwach i in. 1998.

su naprawczego terenów niesprawnych, dobór funkcji i instytucji, które adresowane są do potrzeb miejscowej społeczności zamiast zaspakajania oczekiwań przybyszów mogących się pojawić na tym obszarze w przyszłości.

Następnym elementem charakteryzującym rewitalizację integracyjną w jej współczesnej odmianie jest położenie akcentu w procesie przekształceń na przybliżenie mieszkańcom i użytkownikom tradycji i historii tego obszaru, czyli wzmocnienie rangi wymiaru kulturowego. Odwołania historyczne powinny mieć formę upamiętnienia tradycji miejsca, a więc nawiązanie do osób i wydarzeń związanych z obszarem, bowiem w ten sposób nabiera on cech indywidualnych i niepowtarzalnych, a owe odniesienia historyczne stają się emblematem na nowo zorganizowanej przestrzeni na terenach poprzemysłowych. Mamy wówczas do czynienia w procesie rewitalizacji nie tylko z integracją w rozumieniu przestrzennym, funkcjonalnym i społecznym, ale również czasowym. Nowe rodzaje zagospodarowania i współczesne użytkowanie obszaru nawiązują świadomie do tradycji miejsca i jego przeszłości, choć nie bezpośrednio, to jednak wykorzystują dziedzictwo poprzedniego, przemysłowego etapu rozwoju, utrwalając je w symbolach i odniesieniach. Jest to forma nowoczesnej kontynuacji, która podkreśla, że rewitalizacja jest zawsze procesem przekształceń kontekstowych, czyli zdeterminowanym cechami miejsca i miasta, gdzie jest prowadzona.

Celem badań prezentowanych w niniejszej pracy była analiza programu, przebiegu i dotychczasowych efektów procesu rewitalizacji na obszarze strefy centralnej Łodzi wykonana na podstawie empirycznych badań terenowych, które dotyczyły projektu Fuzja realizowanego na terenach poprzemysłowych będących fragmentem kompleksu dawnej fabryki Karola Scheiblera w Łodzi, zlokalizowanych przy ul. Milionowej. Przeprowadzone studia polegały na analizie relacji występujących pomiędzy wyposażeniem, organizacją przestrzeni, trybem użytkowania i promocją obszaru, które definiują tryb realizacji procesu rewitalizacji tam dokonywanej.

Przyjęto tym samym następujące przypuszczenie badawcze: Projekt Fuzja realizowany przez instytucję komercyjną ma cechy rewitalizacji integracyjnej. Nowatorskie podejście zastosowane w tym procesie polega na wykreowaniu na rewitalizowanym obszarze kameralnej przestrzeni publicznej, której użytkownikami są przede wszystkim lokalsi mieszkańcy, a dopiero w dalszej kolejności przybysze z innych części Łodzi czy spoza miasta. W tym kontekście postawiono następujący problem badawczy: jakie są konsekwencje i uwarunkowania wyboru przez komercyjnego dewelopera sposobu realizacji projektu Fuzja jako rewitalizacji integracyjnej? – oraz – czy dotychczasowe efekty tej rewitalizacji mogą świadczyć o zwrocie w podejściu do planowania i organizacji tego procesu w kierunku rozwiązań promujących lokalność jego efektów? Próba znalezienia odpowiedzi na te pytania jest zagadnieniem wiodącym prowadzonych dociekań.

ŹRÓDŁA DANYCH I METODOLOGIA

Badania empiryczne, w trakcie których gromadzono materiał analityczny miały miejsce w latach 2019, 2021 i 2022, i przebiegały w dwojaki sposób. Pierwszy z nich polegał na przeprowadzeniu inwentaryzacji urbanistycznej oraz wykonaniu dokumentacji fotograficznej elementów układu przestrzennego rewitalizowanego kompleksu Fuzja. Drugi, prowadzony równolegle, składał się z obserwacji zachowań użytkowników podczas różnego rodzaju wydarzeń oraz nieformalnych rozmów z tymi osobami realizowanych *in situ*. Analiza poznawcza fragmentów przestrzeni, rejestracja zachowań przebywających tam ludzi i poznanie ich opinii w swobodnie prowadzonych rozmowach dały możliwość udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze. W trakcie studiów uzupełniających, kameralnych, wykonano kwerendę źródeł literaturowych i internetowych w zakresie charakterystyki oraz waloryzacji badanego fragmentu miasta, jego historii i zasobów, co łącznie pozwoliło następnie sformułować konkluzje.

WSPÓŁCZESNA REWITALIZACJA I JEJ WPŁYW NA STRUKTURĘ PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNĄ MIAST

Proces rewitalizacji prowadzony jest w miastach na świecie od lat 80. XX w., jako planowane działania naprawcze przekształcające różne typy terenów niesprawnych. Prowadzi w efekcie do ich kompleksowego odrodzenia. Motywem wiodącym projektów realizowanych zwłaszcza w wysoko rozwiniętych ekonomicznie regionach (Europa, Ameryka Północna, Australia, Japonia i inne zamożne kraje Dalekiego Wschodu) jest wzrost natężenia aktywności ekonomicznych zorientowanych na propagowanie konsumpcyjnego stylu życia, rozrywkę oraz rozwój nauki i kultury. W efekcie powstają nowe, przekształcone fragmenty miasta, gdzie eksponuje się intensywne użytkowanie imponująco urządzonych przestrzeni publicznych. Lokuje się tam instytucje i obiekty, które sprzyjać mają użytkowaniu tych stref miasta w formule, jak pisze T.N. Clark (2011) – „maszyny rozrywki”, czyli miejsc przede wszystkim przyjemnie spędzanego czasu przez różne grupy użytkowników (napływających tam z obszaru całego miasta i spoza niego), co oczywiście nie eliminuje walorów poznawczych. Wiele zrewitalizowanych obszarów miejskich staje się ponadto ich nowym walorem turystycznym, co sprzyja zwiększeniu liczby odwiedzających. Doskonałym przykładem, który można przywołać w tym miejscu, jest obszar doków w Londynie (London Docklands) wskazywanych obecnie jako jedna z 10 głównych atrakcji turystycznych miasta.

Obserwuje się tę tendencję również w innych miastach (np. Manchester, Glasgow, Birmingham), gdzie rewitalizacja terenów poprzemysłowych prowadzi skutecznie do wykreowania nowych, atrakcyjnych przestrzeni publicznych, na których ludzie chętnie spędzają swój czas wolny oddając się różnego typu rozrywkom. Warto tutaj podkreślić, że tereny niesprawne, które poprzednio były użytkowane jako produkcyjne, transportowe i wojskowe, zazwyczaj cechują się znaczną powierzchnią i brakiem mieszkańców, co znacząco ułatwia inwestycje przewidywane w procesie przekształceń. Można więc uznać, że proces planowych przekształceń terenów niesprawnych, jakim jest rewitalizacja obszarów poprzemysłowych w wymiarze przestrzenno-funkcjonalnym, prowadzi zwykle do powstania nowych, atrakcyjnych przestrzeni publicznych o znaczeniu ogólnomiejskim i regionalnym³. Wiele zrealizowanych przekształceń tego rodzaju w różnych miastach europejskich i pozaeuropejskich potwierdza tę obserwację. Można tutaj wymienić przykładowo dzielnicę Doków Londyńskich, centralną strefę w Manchesterze, dzielnicę doków w Belfaście, zespół terenów usytuowanych wzdłuż rzeki w Bilbao, kompleks doków w Liverpoolu, zespół Manufaktura w Łodzi i wiele innych. Choć są to obszary różniące się powierzchnią, to jednak ich wspólną cechą jest wykreowanie w wyniku rewitalizacji nowej strefy urządzonej przestrzeni publicznej, której wyposażenie instytucjonalne i oferowany program usług adresowany jest zarówno do odbiorców z całego miasta, jak również doń przybywających w różnych celach. Tym samym obszary poprzemysłowe w nowej odsłonie ich struktury przestrzennej i sposobów użytkowania stają się ważnymi częściami wielu miast na świecie, są rozpoznawalne i kojarzone poza regionem, gdzie są zlokalizowane, zatem kształtują ich nowy wizerunek.

Znakomita większość tego typu obszarów ma cechy rewitalizacji implantacyjnej zwłaszcza wówczas, kiedy przekształcane obszary były wcześniej użytkowane przez przemysł lub transport (np. składy i magazyny kolejowe). Już w swoim pierwotnym przeznaczeniu były to obszary zamknięte, ze względu na specyfikę użytkowania izolowane od pozostałych terenów je otaczających. Z tej racji łatwiej jest przeprowadzić proces transformacji, ponieważ podlega mu wyraźnie zdefiniowany obszar. Nowe funkcje tu wprowadzone: usługi różnego rodzaju i zasięgu, tereny mieszkaniowe i rekreacyjne, nowy układ komunikacji, sprawiają, że fragment miasta w nowej organizacji przestrzeni jest łatwo dostępny i chętnie odwiedzany, rozpoznawalny, a ponadto tworzy także nowy typ dzielnicy miejskiej.

³ Jones, Evans 2013; Kaczmarek red. 2019; Leary, McCarthy 2013; Roberts, Sykes 2008.

REWITALIZACJA W ŁODZI

Proces naprawczy terenów niesprawnych w Łodzi realizowany jest w sposób sformalizowany w formule rewitalizacji od 2015 r. Wówczas to przyjęto (po konsultacjach społecznych) w trybie uchwały Rady Miejskiej dokument wyznaczający obszar zdegradowany oraz tożsamy z nim obszar rewitalizacji. Powierzchnia wskazanej jako tereny niesprawne strefy liczy 1331 ha (co odpowiada 4,5% powierzchni miasta), znajduje się w wielkomiejskiej strefie miasta i jest zamieszkiwana przez około 120 000 mieszkańców. Jest to część miasta znajdująca się w stanie kryzysowym z powodu występowania w niej koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, takich jak: bezrobocie, przestępczość, ubóstwo, niski poziom edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczający udział mieszkańców w życiu publicznym i kulturalnym. Ponadto na wyznaczonym obszarze obserwuje się również niski poziom przedsiębiorczości, w niektórych fragmentach brak dostępu do podstawowych usług lub ich niską jakość, a także degradację stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym.

Wnikliwa diagnoza stanu istniejącego pozwoliła następnie przygotować szczegółowy scenariusz działań naprawczych, który został zapisany w uchwalonym w 2020 r. *Gminnym Programie Rewitalizacji*. Jest to od 2015 r. – od kiedy obowiązuje ustawa o rewitalizacji w polskim kontekście legislacyjnym – podstawowy dokument uchwalony przez gminę umożliwiający prowadzenie kompleksowych działań na wyznaczonym obszarze przy współudziale lokalnej społeczności. Program definiuje cele rewitalizacji oraz wskazuje kierunki działań, dzięki którym obszar zdegradowany ma zostać wyprowadzony ze stanu kryzysu, w jakim się aktualnie znajduje. *Gminny Program Rewitalizacji* poddawany był kilkakrotnie szerokim konsultacjom społecznym zarówno w momencie powstawania, jak też wprowadzania zmian do jego treści.

Obszar zdegradowany poddawany rewitalizacji w Łodzi jest bardzo zróżnicowany w kontekście organizacji przestrzeni. Tworzą go tereny mieszkaniowe, przemysłowe i składowe, ale również parki i strefy zieleni miejskiej. Ponadto istnieje strefa lokalizacji zabytków architektury oraz dziedzictwa urbanistycznego XIX w. (układ działek, jednostki morfogenetyczne odpowiadające pierwotnym osadom rękodzielniczym, które utworzono w początkowej fazie przemysłowego rozwoju miasta). Działania rewitalizacyjne w Łodzi prowadzone są zarówno przez sferę publiczną (władze miasta i ich agendy powołane do tego celu), jak również przez kapitał prywatny. Tę formę przeprowadzenia rewitalizacji obserwujemy na przykładzie obszaru, który był przedmiotem wykonanych studiów empirycznych.

KOMPLEKS FUZJA W ŚWIETLE BADAŃ TERENOWYCH

Obszar objęty badaniami zlokalizowany jest w południowej części strefy śródmiejskiej Łodzi pomiędzy ulicami: Tymienieckiego, Kilińskiego, Milionową i Piotrkowską. Historycznie teren ten należał do dzielnicy posiadł wodno-fabrycznych położonych wzdłuż rzeki Jasień (między współczesnymi ulicami: Tymienieckiego, Przędzalnianą, Milionową i Piotrkowską), gdzie od lat 20. XIX w. lokalizowano zakłady włókiennicze. W drugiej połowie XIX w. tereny posiadał wodno-fabrycznych należały do dwóch rodzin łódzkich przemysłowców: Scheiblerów i Grohmanów (Puś 1987).

Karol Scheibler senior osiedlił się w Łodzi w 1854 r. W latach 1855–1856 przy ówczesnym Wodnym Rynku (obecnie Plac Zwycięstwa) wybudował swoją pierwszą fabrykę, pałac i osiedle domów dla robotników. Przedsiębiorstwo rodziny Scheiblerów szybko się rozwijało. W latach 70. XIX wieku powstały następne fabryki: usytuowana na Księżym Młynie, gdzie również powstało osiedle robotnicze ze szkołą i sklepami (lata 1872–1873), oraz kolejna, trzecia, położona pomiędzy ulicami Kilińskiego, Tymienieckiego, Milionową i Piotrkowską. W tym ostatnim zakładzie w 1910 r. Karol Scheibler

junior wznosił nowoczesną elektrownię, aby uniezależnić swoje przedsiębiorstwo od dostaw energii miejskiej. Obiekt składał się z kotłowni i maszynowni. Został zaprojektowany przez Alfreda Frisha w stylu secesyjnym i zastosowano w nim wiele nowoczesnych rozwiązań technicznych, a urządzenia wyposażenie dostarczyła znana niemiecka firma AEG. Przedsiębiorstwo włókiennicze rodziny Scheiblerów składające się z trzech kompleksów fabrycznych po II wojnie światowej zostało upaństwowione. Funkcjonowało do 2003 r., kiedy to ogłoszono jego upadłość.

Badany obszar jest fragmentem trzeciego zespołu fabrycznego od 2020 r. będącego własnością przedsiębiorstwa developerskiego Echo Investment, które rozpoczęło kompleksowy proces rewitalizacji dawnego terenu przemysłowego. Podstawowym założeniem realizowanych przekształceń jest zaprojektowanie całego obszaru jako mikrodzielnicy łączącej funkcję mieszkaniową (lofty i nowa zabudowa), biura i placówki usługowe różnego typu, tereny zieleni i przestrzeń publiczną. Teren objęty projektem ma 7,7 ha powierzchni, w tym ponad 4 ha to tereny ogólnodostępne z urządzoną zielenią. Inwestor zaprojektował zabudowę, w której znalazło się 90 000 m² powierzchni o różnym przeznaczeniu. Są to zarówno przekształcone obiekty przemysłowe, jak i budynki nowo wznoszone. Szczególne znaczenie ma budynek Elektrowni będący emblematem zespołu, a także jego dominantą ze względu na swoją unikatową architekturę i wartość zabytkową. Przeprowadzona inwentaryzacja urbanistyczna pozwala stwierdzić, że realizacja dokonywanych przekształceń charakteryzuje się dużą starannością nie tylko w renowacji zachowanych obiektów zabytkowych pochodzących z epoki przemysłowej, ale także w zakresie formy architektonicznej nowo wznoszonych budynków, ich kolorystyki i detalu. Równie interesująca i konsekwentnie zrealizowana jest koncepcja urządzenia terenów zieleni oraz stref użytkowania publicznego na obszarze⁴.

Nazwa Fuzja ma odzwierciedlać harmonijne współlistnienie historii i teraźniejszości. Przygotowany program rewitalizacyjny obszaru zawiera kilka interesujących elementów, które stanowią o jego oryginalności i unikatowości. Koncepcja funkcjonalno-przestrzenna adresowana jest przede wszystkim do mieszkańców zespołu. Urządzono w nim bowiem teren zieleni nazwany „Ogrodami Anny” (nawiązanie do Anny Werner, żony Karola Scheiblera seniora), który ma za zadanie integrować społeczność żyjącą w tym kompleksie. „Ogrody Anny” wyposażone zostały w urządzenia sprzyjające wspólnemu spędzaniu czasu przez zamieszkałe tutaj rodziny i osoby pojedyncze w różnych porach roku. Odbývają się tam w weekendy między innymi zajęcia jogi, pokazy kina letniego, wymiana książek, pokazy kulinarne, nauka tańca, warsztaty szydełkowania, zajęcia edukacyjne dla dzieci w różnych grupach wiekowych i wiele innych podobnych akcji. Niektóre z nich są cykliczne, inne pojawiają się incydentalnie. Wszystkie wydarzenia łączy hasło „Niedziela Rodzinnie z Fuzją”, chociaż część odbywa się również w soboty. W budynku Elektrowni z kolei mają miejsce spektakle teatralne, koncerty kameralne, niedzielne popołudnia taneczne nazywane „potańcówkami międzypokoleniowymi”. Wszystkie wskazane wydarzenia są bezpłatne, a informacje o nich dostępne są poprzez media społecznościowe z nazwą Fuzja.

Podczas prowadzonych badań terenowych autorka wraz z przyjaciółmi brała udział w wymienionych imprezach wykorzystując metodę obserwacji uczestniczącej oraz prowadząc w trakcie niezobowiązujące rozmowy z innymi uczestnikami. Na tej podstawie sformułowano następujące spostrzeżenia: wydarzenia organizowane w „Ogrodach Anny” cieszą się popularnością wśród mieszkańców, o czym świadczy znaczna frekwencja; w rozmowach podkreślano swobodną, naturalną, atmosferę tego miejsca, łatwość nawiązywania kontaktu ze względu na rozmieszczenie miejsc do siedzenia i innych urządzeń (np. plac zabaw dla dzieci), dzięki czemu istnieje realna możliwość zawarcia znajomości sąsiedzkich, a nawet przyjaźni. Ten rodzaj propozycji zdecydowanie znalazł uznanie wśród mieszkańców kompleksu.

Z kolei wydarzenia organizowane w Elektrowni mają nieco szerszy krąg odbiorców, bowiem ich uczestnikami są ludzie pochodzący z różnych części Łodzi, którzy dowiedzieli się o imprezach od

⁴ Zob. <https://fuzja-echo.pl/> (data dostępu: 30.11.2023).

znajomych bądź też z mediów społecznościowych. Szczególnie aktywną grupą regularnie odwiedzającą Fuzję byli uczestnicy potańcówek międzypokoleniowych, którzy podkreślali w rozmowach, że jest to bardzo oryginalne miejsce dokumentujące historię Łodzi i znacznie ciekawsze niż tradycyjne, zwykłe sale taneczne. Podobnie jak mieszkańcy, również odwiedzający ten kompleks podkreślali jego kameralność, dobrą atmosferę i harmonijne rozmieszczenie interesujących obiektów, dobrze urządzone tereny zieleni tuż obok budynku, co sprzyja przyjemnemu spędzaniu czasu w tym miejscu i zachęca do ponownych odwiedzin.

PODSUMOWANIE

W kontekście przeprowadzonych badań dotyczących urządzenia oraz sposobów użytkowania kompleksu Fuzja, będącego fragmentem procesu rewitalizacji terenów przemysłowych w Łodzi, można sformułować spostrzeżenia ogólniejszej natury. Jest to przykład rewitalizacji odbywającej się jednocześnie w kilku wymiarach: przestrzenno-funkcjonalnym, ekonomicznym i społeczno-kulturowym. Teren dawnej fabryki został przekształcony w nowoczesny, zintegrowany przestrzennie fragment miasta określany jako mikrodzielnica. Szczególnie warte podkreślenia jest skoncentrowanie się w projekcie na lokalności pojmowanej jako wyposażenie w usługi i obiekty, które mają zapewnić komfort mieszkańcom, ale jednocześnie nie izolują ich od innych Łodzian. Służy temu umiejętnie przygotowany program wydarzeń odbywających się w Fuzji i powszechnie dostępnych. Wykreowano w ten sposób interesujący przykład przestrzeni publicznej o randze lokalnej, która czasami służy mieszkańcom całego miasta. Na tej podstawie można więc stwierdzić, że omawiany obszar ma cechy rewitalizacji integracyjnej.

Istotnym elementem zidentyfikowanym podczas badań jest zagadnienie lokalności w procesie rewitalizacji integracyjnej terenów dawnej fabryki Scheiblera przekształconych w nowatorski kompleks Fuzja. Skoncentrowanie się w realizowanym programie na komforcie życia mieszkańców, dążenie do wykreowania obszaru przyjaznych relacji międzyludzkich i międzypokoleniowych jest niewątpliwym atutem tej koncepcji. Wymiar społeczny w procesie rewitalizacji często jest traktowany marginalnie, ponieważ jego realizacja jest zagadnieniem złożonym. W przypadku Fuzji jest on natomiast wyraźnie akcentowany.

Następny etap projektu (w chwili obecnej w fazie realizacji) przewiduje rozwijanie funkcji handlowej i gastronomicznej w formule wielokulturowego miejsca spotkań przy jedzeniu, zakupy produktów ekologicznych w delikatesach i na biobazarze, gdzie mają być oferowane artykuły spożywcze od lokalnych producentów z regionu. Po zakończeniu remontu hali Elektrowni mają się tam nadal odbywać wydarzenia artystyczne, wystawy, koncerty, spektakle oraz inne formy spotkań ze sztuką. W świetle tych zamierzeń można uznać, że kwestia wielowymiarowej lokalności jest wiodącym elementem projektu.

Wskazane nowatorskie aspekty przekształceń terenów dawnej fabryki Karola Scheiblera, realizowane przez komercyjnego dewelopera w projekcie Fuzja pozwalają uznać, że mamy do czynienia z nową odsłoną procesu rewitalizacji. Forma i sposób prowadzonych działań wskazują wyraźnie, że mamy do czynienia z rewitalizacją integracyjną, programowo zorientowaną lokalnie. Owa lokalność przejawia się zarówno w wymiarze społecznym i kulturowym procesu, jak również w jego wymiarze przestrzenno-funkcjonalnym. Ponadto znajdujemy w tym projekcie odniesienia do zrównoważonego kształtowania nowych struktur miejskich, co także w świetle przedstawionego w tej pracy rozumienia pojęcia lokalności jest nowatorskim elementem realizowanej rewitalizacji. Projekt Fuzja jest zatem przykładem oryginalnej propozycji całościowego spojrzenia na kwestię rewitalizacji, konsekwentnie realizowanego jako nowy etap istnienia obszaru przemysłowego w Łodzi.

Literatura

- Clark T.N., 2011, *The City as an Entertainment Machine*, Lexington Books, New York.
- Foster J., 1992, Living with the Docklands' Redevelopment. Community View from the Isle of Dogs, *London Journal* 17(2), 170–183.
- Gasidło K., 1998, Problemy przekształceń terenów poprzemysłowych, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Architektura*, 37, Politechnika Śląska, Gliwice.
- Jones P., Evans J., 2008, *Urban Regeneration in the UK*, Sage Publications Ltd., London.
- Jones P., Evans J., 2013, *Urban Regeneration in the UK* (2nd edition), Sage Publications Ltd., London.
- Kaczmarek S., 2001, *Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kaczmarek S., 2015, Skuteczność procesu rewitalizacji. Uwarunkowania, mierniki, perspektywy, *Studia Miejskie*, 17, 27–35.
- Kaczmarek S., (red.), 2019, *Demolowanie w kontekście teorii rewitalizacji miast*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kazimierzczak J., 2014, *Wpływ rewitalizacji terenów poprzemysłowych na organizację przestrzeni centralnej w Manchesterze, Lyonie i Łodzi*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Leary M., McCarthy J., 2013, *The Routledge Companion to Urban Regeneration*, Routledge, London & New York.
- Lorens P., 2010, *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- Markowski T., Stawasz D. (red.), 2007, *Rewitalizacja a rozwój funkcji metropolitalnych miasta Łodzi*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- McCarthy J., 2007, *Partnership, Collaborative Planning and Urban Regeneration*, Ashgate Publishing Ltd., Farnham.
- Puś W., 1987, *Dzieje Łodzi przemysłowej (zarys historii)*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Roberts P., Sykes H., 2008, *Urban Regeneration a Handbook*, Sage Publications Ltd., London.
- Schwach P. i in., 1998, *Reconstruire la ville sur la ville*, ADEF, Paris.
- Ziobrowski Z., Ptaszycka-Jackowska D., Rębowska A., Geissler A. (red.), 2000, *Odnowa miast. Rewitalizacja, rehabilitacja, restrukturyzacja*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- <https://fuzja-echo.pl/> (data dostępu: 30.11.2023).